

VI. Kereskedelem és pénzügyek

Az ember – egyfelől – antropológiailag nyitott: természetéből fakadóan igényli a másik emberrel való találkozást, munkája során a másikkal való együttműködést, a kommunikáció különféle lehetőségeit, a másik ember otthonának, világának, tárgyainak és kultúrájának megismerését, s a kultúrák, eszmék, gondolatok, áruk és termékek kölcsönös – racionális és spirituális érdekekből egyaránt fakadó – cseréjét. Ugyanakkor az ember antropológiai értelemben zárt is: önmagával azonosnak tekinti a saját otthonát, saját világát, azt védi és óvja, s a saját világán kívül élőket a történelem során leginkább idegennek, barbárnak, kívülállóknak, azaz valamilyen formában ellenségnek tekintette.

Az ember racionális igényéből fakadó kereskedelmi folyamatok elsőként kezdték lebontani a – legfőként bezárt társadalmakra jellemző – fenti gondolkodást, s az idegen világok felfedezésével párhuzamosan a kereskedelem szolgáltatta először azt az élményt, hogy a saját világunkon kívül élő nem feltétlenül ellenség, s tevékenysége nem feltétlenül irányul ellenünk, épp ellenkezőleg. A határokon túli ember inentől kezdve már nem minősült barbárnak többé, hanem partner lett és társ, akivel cél a harmonikus együttműködés kialakítása, s a kölcsönös érdekek összehangolása.

A kereskedelem nem pusztán a különféle termékek és árucikkek mozgását eredményezte, hanem a kereskedelmi útvonalak mentén kultúrák, szokások és nyelvek találkoztak. A kereskedelem ablakot tárt a világra, s korántsem véletlen, hogy azok a népek, amelyeknek a nemzetközi mozgásokban, a kereskedelmi és/vagy pénzügyi tranzakciókban szerepük lehetett, a feudalizmus befejeződésével igen komoly helyzeti előnyre tettek szert a középkort felváltó polgári (kapitalista), azaz a modern világban.

Mind a mai napig a nagy kereskedelmi folyamatok mellett óriási kulturális és spirituális szerepe és jelentősége van a kiskereskedelemnek, a világot átfogó multik mellett a szűkebb és személyesebb kiskereskedelemnek. Ebben a folyamatban – a hazai példák egész sorában talán a borkereskedelem az egyik ilyen jellegzetes iparág – érdemes a kölcsönös csereügyletek és a kereskedelmi folyamatokat megelőző, a termelésre kiható hatásokat, távoli kultúrák és szokások egymást megtermékenyítő kihatásait is vizsgálni. A fent jelzett példánál maradva megvizsgálni, hogy egy-egy adott szőlőfajta őshonos-e vagy idegenből származó, a

szőlő- és bortermelés kultúrájából mik a hazai és mik az átvett és meghonosodott elemek, s végül, hogy az elkészült termék milyen úton jut el a „királyok asztalára”: hol és melyiket fogadják örömmel, hol és melyikre van kereslet, s ellenkezőleg: miért nem kell ugyanaz az árú itt vagy ott. Ebben a folyamatban természetesen újra kultúrák és hagyományok találkozásáról van szó, amelynek a szem előtt tartása nélkül aligha működhetne megfelelő marketing-stratégia.

Max Weber érdeme, hogy a nagy vallási rendszerek tipikáinak vizsgálatából elsőként következtetett a gazdasági-pénzügyi racionalitások szerepére és működésére. A modern gazdaság és kereskedelem racionális üzemeltetést igényel, a piaci viszonyok világos és egyértelmű ismeretét. Minden új kihívás volt a szeretet-etikával szemben, amely korábbi formáiban – például a szerzetesi aszkézis gyakorlatában – olykor egyenesen tiltotta a személy szerinti tulajdonlást, s gyakran elutasította a munkavégzést. Ám a protestáns etika – így Weber – előkészítette a tőkés gazdálkodás térhódítását (és maga ki is egészítette azt), a kapitalizmus, ez az „eltárgyasult ökonómiai kozmosz” viszont „hozzáférhetetlenebbé” vált a vallási szabályozás számára és szekularizációhoz vezetett el. A reformáció nemcsak előkészítette, de ki is fejezte a tőkés piac viszonyait: azzal, hogy az egyes embert tette meg a vallás szubjektumává, azzal, hogy Isten személyes evilági jelenlétét a háttérből tevékenykedő deus absconditus (rejtőzködő Isten) képével váltotta fel, és azzal is, hogy minden embert a maga papjává tett, s ezáltal – legalábbis kezdetben – az embereknek hasonlóan formális egyenlőségét valósította meg az egyházban, mint amelyet a termelők a tőkés piacon alkotnak.

Weber protestáns etikája, a munkához való viszony, valamint a pénzgazdálkodás új formáját, a tisztességes haszonszerzés (beleértve a kamat lehetőségének megadását is) személyre szabott jellegét elemzi és fejezi ki. A munka (gazdaság, kereskedelem) az északi, protestáns szellemiség megjelenésétől kezdve immár nem szégyenre okot adó alantas tevékenység, hanem az ember evilági boldogulásának elengedhetetlen elemei: a munka, a tisztességes haszonszerzés Istennek tetsző, a transzcendens elvárások és etikai tanítások rendszerébe harmonikusan illeszkedő magatartás, amely az emberi viselkedését és autonóm etikai világképét, puritán gondolkodását és puritán igényeit is jó irányba befolyásolja.

Külön elemzendő az újkapitalista pénzviszonyok természetrajza: az, hogy egy rendkívül érdekes és unikális átalakuláson megy keresztül a világ, s benne Európa. A reálgazdaság háttérbe szorulásával és egyre inkább a perifériára való eltolásával

párhuzamosan a pénz sajátos és sokak számára már követhetetlen mozgása, a pénzmozgások egyre spirituálisabb, azaz nem kézzelfogható jellege új viszonyokat és új „pénzfilozófiai” elméleteket eredményezett. A jövő (jelen) nagy kérdése, hogy az egyre önállóbbá váló, egyre áttekinthetlenebb és egyre autonómabb pénzmozgás egész rendszere vajon fenyegeti-e valamilyen nagy összeomlással a világ gazdasági-pénzügyi rendszerét? Biztos alap-e a tőzsde, avagy semmi más, csupán a manipulatív pénzügyi manőverek ideig-óráig működőképes formája, amely azonban kártyavárszerűen omolhatna össze egy adott pillanatban?

További kérdés, hogy milyen előnyökkel jár az egységes és közös európai valuta megszilárdulása? Mindez milyen mértékben és formában válhat konkurenciájává az amerikai dollárnak? A közös nemzetközi valutában hogyan képesek (képesek-e egyáltalán) megjeleníteni a nemzeti érdekeket?

Végezetül: aminként az egykori kereskedelmi és pénzgazdálkodási manőverek természetükből fakadóan igényelték és megkövetelték a nyelvek ismeretét, vajon a mai digitalizált és computerizált világ „elszemélytelenedő” vagy legalábbis személytelenebbé váló közegében lehetséges-e egy új „nyelvnek” a létrejötte: egy mobil-nyelvnek, amely a hagyományos nyelvekkel szemben – mint például a mobiltelefon – képek közvetítésére és a vizualitás kimerítő megjelenítésére is alkalmas? A kérdés súlyos nyelvfilozófiai problémák egész sorát veti fel.